

Mezinárodní obchod a ekonomická integrace

14.1 Důvody pro existenci mezinárodního obchodu

Důvody vzniku mezinárodních obchodních vztahů jsou různé – ekonomické, sociální, politické. K nejdůležitějším z nich patří vlivy na straně poptávky a nabídky.

Mezi **vlivy na straně nabídky** řadíme například rozdílnou vybavenost nerostnými surovinovými zdroji, klimatickými poměry, geografickou polohou (např. přístup k moři), předpoklady pro zemědělskou produkci a další rozdílné podmínky pro výrobu statků. Některé státy nemají dostatek určitých výrobků nebo výrobních surovin, proto tyto komodity dovážejí ze zahraničí.

Dalším nabídkovým faktorem, který podporuje rozvoj mezinárodního obchodu, jsou úspory z rozsahu. Jedná se o situaci, kdy výrobce může rozšířením objemu výroby dosáhnout vyššího zisku, protože je při stále vyšším objemu produkce schopen snižovat průměrné náklady. Je-li však domácí poptávka již nasycena, tak malý národní trh může bránit dalšímu rozšíření výroby, a proto se firmy snaží vyvážet přebytky svého zboží do zahraničí.

Mezi **poptávkové faktory** ovlivňující mezinárodní obchod můžeme zařadit například rozdílné preference spotřebitelů v různých zemích, které jsou schopny vyrábět stejné nebo velmi podobné produkty, a přesto mezi nimi probíhá směna. (Například Češi milují makové buchty, Slováci mají zase rádi bramborové halušky. Mák i brambory se pěstují v obou zemích, ale přebytky českých brambor se vozí na Slovensko a mák ze Slovenska do Česka.)

14.1.1 Teorie absolutních výhod

Existenci mezinárodního obchodování vysvětluje například teorie absolutních výhod. O absolutních výhodách z obchodu se zmiňuje již Adam Smith ve svém nejznámějším díle *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* (1776). Absolutní výhodu země dosahuje, jestliže dokáže vyrábět dané zboží s absolutně nižšími náklady než ostatní státy. To znamená, že se stejným množstvím zdrojů dokáže vyrobit větší objem produkce než zahraniční konkurenti a může toto zboží prodávat za nižší cenu než ostatní země. Pro danou zemi je pak výhodné se na výrobu daného zboží specializovat a dodávat je nejen na domácí trh, ale přebytky směňovat se zahraničím.

14.1.2 Teorie komparativních výhod

Teorii komparativních výhod rozpracoval následovník A. Smithe, David Ricardo, v knize *Zásady politické ekonomie a zdanění* (1817). Komparativní neboli poměrná či srovnávací výhoda znamená, že země dokáže vyrobit s danými zdroji některého zboží relativně více než jiné země. Existence přínosů z obchodu pramení z toho, že se každá země specializuje na činnosti, ve kterých má nižší alternativní náklady. Tím ušetří zdroje a čas, které by jinak musela věnovat na výrobu jiných (méně výhodných) druhů zboží. Výsledkem specializace bude růst celkového objemu výroby všech produktů a prospěch ze zvýšené produkce se rozdělí mezi všechny zúčastněné země.

14.1.3 Protekcionalismus v mezinárodním obchodě

Díky volnému mezinárodnímu obchodování se zvyšuje světová efektivnost. Na mezinárodním trhu mohou totiž uspět jen takoví výrobci, kteří jsou schopni vyrábět a dodávat stále kvalitnější a levnější zboží než ostatní. Snižování průměrné úrovně cen zlepšuje, za jinak stejných okolností, i situaci spotřebitelů.

Protekcionalismus (ochranářství) je jednou ze dvou nejběžnějších koncepcí obchodní politiky, která omezováním a regulací zahraničního obchodu chrání slabá domácí odvětví, jež by jinak nemohla prosadit své produkty proti levnější konkurenci z dovozu.

Nejnámější formou protekcionalismu jsou **cla (celní tarify)**. Jedná se o přírázky k ceně dováženého zboží. Tato cla zvyšují ceny dovážených produktů, což snižuje ochotu spotřebitelů toto zboží nakupovat. Existují různé typy cel.

Některé vlády, aby zabránily dovozům určitého zboží ze zahraničí, zavádějí tzv. **prohibitivní clo**. To je clo tak vysoké, že ekonomicky znemožňuje jakékoli dovozy nebo vývozy.

Snaží-li se vláda o aktivní platební bilanci, může bránit dovozům právě zavedením cel a naopak poskytuje různé podpory a dotace svým exportérům. Někteří výrobci, aby byli v soutěži se zahraniční konkurencí úspěšnější, prodávají své výrobky za ceny pod úroveň výrobních nákladů (dumping). Proti takovým obchodním praktikám vlády „postižených“ zemí zavádějí tzv. **antidumpingové clo**, jež má zabránit těmto dovozům.

Odvetné clo je používáno jako odpověď země, která byla postižena uvalením nějaké formy obchodní bariery ze strany jiného státu.

Cla na ochranu mladých odvětví bývají zaváděna v situaci, kdy v určité zemi se začíná budovat a rozvíjet odvětví, jež se jeví jako velmi perspektivní. Nedosahuje ale ještě úspor z rozsahu, má tedy vyšší průměrné náklady a tím i ceny výrobků, zatímco v zahraničí už stejná odvětví jsou mnohem více rozvinuta a dosahují konkurenčních výhod.

Další formou obchodních bariér jsou **kvóty (množstevní omezení)** dovážených produktů. Smyslem zavádění dovozních kvót je ochrana domácích výrobců před levnými dovozy, v důsledku čehož by mohlo dojít k existenčním potížím domácích firem, k hromadnému propouštění zaměstnanců a ke zvyšování sociálního napětí v zemi.

Některé obchodní bariéry jsou zaváděny z čistě politických důvodů. To je případ **embarga**, kdy je zakázáno dovážet nebo vyvážet určité nebo veškeré statky (např. embargo na americké dovozy na Kubu).

K dalším bariérám patří tzv. **překážky „neviditelné“**, které mají podobu např. technických, hygienických, ekologických či jiných norem, jež jsou nastaveny tak, aby znemožňovaly či alespoň omezovaly dovoz konkurenčního zboží ze zahraničí.

Nezanedbatelný je také tzv. **obchodní šovinismus**, jež spočívá v záměrném pěstování odporu vůči zboží zahraničního původu, a naopak podněcování „vlasteneckých nákupů“, např. s využitím obavy z růstu nezaměstnanosti, způsobené omezováním tuzemské výroby v důsledku dovozu zboží ze zahraničí.

Naopak koncepcí, prosazující mezinárodní obchod bez překážek, je **obchodní liberalismus (free trade)**. Obvykle bývá prosazován hospodářsky vyspělými zeměmi při vývozu jejich vysoce konkurenčního zboží do zahraničí, bohužel ve sféře dovozu již tak důsledně v prosazování svobody obchodu nebývají.

14.2 Platební bilance

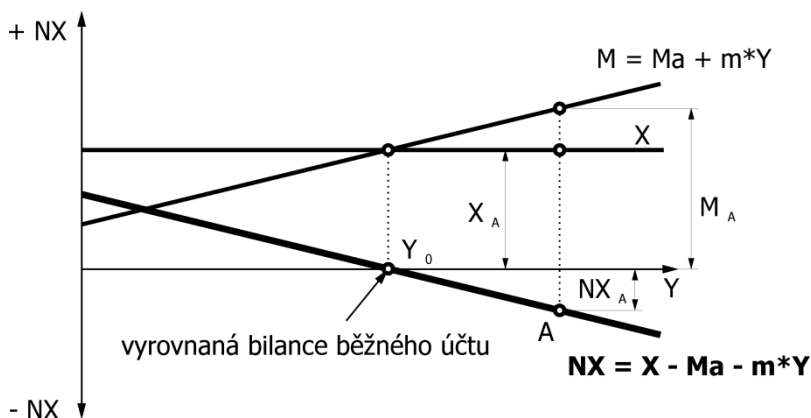
Platební bilance je statistickým účetním záznamem všech peněžních i nepeněžních transakcí, které nastanou mezi subjekty určité ekonomiky a okolním světem za zvolené období,

zpravidla jeden rok. K vymezení základní struktury platební bilance použijeme metodiku ČNB a Ministerstva financí ČR. Jedná se o členění horizontální, které obsahuje:

- běžný účet
- kapitálový účet
- finanční účet
- účet oficiálních měnových rezerv
- účet chyb a opomenutí

14.2.1 Běžný účet

Součástí běžného účtu je obchodní bilance, bilance služeb, bilance výnosů a jednostranné převody. Zjednodušeně lze říci, že saldo běžného účtu představuje rozdíl mezi celkovým objemem vývozu zboží a služeb z domácí ekonomiky a celkovým objemem dovozu zboží a služeb ze zahraničí. Zatímco objem vývozu X bude záviset především na poptávce zahraničních odběratelů, objem dovozu je zcela symetricky s vývozy závislý především na domácí poptávce po dovozech a ta bude ovlivněna do značné míry výší důchodu v domácí ekonomice. S rostoucím důchodem Y se bude objem produkce poptávané v zahraničí zvyšovat a saldo běžného účtu NX se bude tedy zhoršovat (viz graf 1).

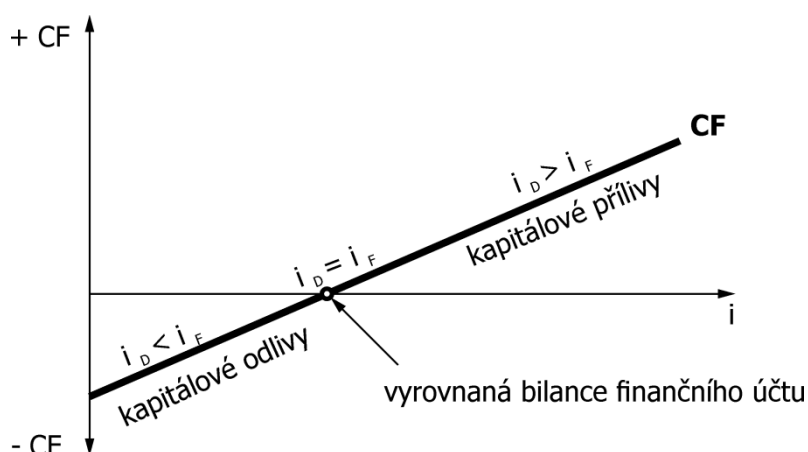

Graf 1 Závislost salda běžného účtu platební bilance na výši důchodu

Je ovšem nezbytné mít na paměti také skutečnost, že v zemích s pohyblivým měnovým kurzem ovlivňuje objemy dovozu a vývozu právě výše kurzu. Dochází-li ke zhodnocování (apreciaci) domácí měny, bude to mít za následek zdražování vývozu a zlevňování dovozu. Znehodnocování (oslabování, neboli depreciace) kurzu domácí měny bude mít na saldo běžného účtu samozřejmě opačný efekt, tzn. bude stimulovat vývozy a omezovat dovozy.

14.2.2 Finanční účet

Finanční účet platební bilance zahrnuje veškeré zahraniční investiční platby. Jedná se v podstatě o přílivy (dovozy) a odlivy (vývozy) kapitálu z jedné země do druhé. Tyto kapitálové toky se člení na přímé zahraniční investice a na portfoliové investice. O přímých zahraničních investicích hovoříme v případě, kdy právnická nebo fyzická osoba se sídlem v zahraničí investuje v domácí ekonomice do založení či nákupu firmy. O portfoliové investice půjde naopak v situaci, kdy zahraniční investor deponuje své finanční prostředky v domácích akciích, dluhopisech nebo na účtu u některého z domácích bankovních ústavů. Portfoliové investice jsou obvykle krátkodobějšího spekulativního charakteru.

Graf 2 Závislost salda finančního účtu platební bilance na výši úrokové míry

Schodek nebo přebytek finančního účtu CF bude dán rozdílem objemů kapitálových přílivů a kapitálových odlivů za určité období. Otázka, zda zahraniční ekonomické subjekty budou mít tendenci svůj volný kapitál umístit právě v naší domácí ekonomice, nebo nikoli, bude samozřejmě záviset na míře zhodnocení kapitálu, kterou bude domácí ekonomika nabízet. Saldo finančního účtu CF je tedy klíčově závislé na výši úrokové míry v domácí ekonomice. Je-li domácí úroková míra i_D vyšší než zahraniční i_F , bude docházet ke kapitálovým přílivům a saldo CF bude kladné, bude-li však domácí i_D nižší než zahraniční i_F , kapitál bude z domácí ekonomiky stahován do zahraniční a CF bude schodkový.

14.2.3 Kapitálový účet

Kapitálový účet je tvořen převody kapitálového charakteru souvisejícími s migrací obyvatelstva, vlastnickými právy k základním prostředkům, převody nefinančních hmotných aktiv a nehmotných práv.

14.2.4 Změna devizových rezerv

Devizové rezervy centrální banka používá k zásahům na měnovém trhu. Pokud není centrální banka spokojena s vývojem kurzu domácí měny a zasáhne na devizovém trhu, provádí to právě za pomoci devizových rezerv. Dojde-li tedy ke změně devizových rezerv, ohlásí centrální banka tuto skutečnost ve svých pravidelných výkazech. Pokud centrální banka v určitém období výši devizových rezerv nezměnila, je pravděpodobné, že platební bilance sama o sobě v tomto období v zásadě byla rovnovážná.

14.3 Ekonomická integrace

Ekonomická integrace je chápána jako proces slučování menších ekonomických (národních) celků ve větší ekonomické komplexy. Výhody těchto komplexů jsou zřejmé: zvyšují se úspory z velkovýroby, neboť roste optimální rozsah výroby, prohlubuje se specializace, roste konkurenční tlak podněcující investice a podporující vědeckotechnický pokrok.

Integrační procesy probíhají v nejrůznějších oblastech světa. Nositelem integračního procesu jsou vlády jednotlivých zemí.

14.3.1 Členění integrace

Podle způsobu vytváření integračního komplexu lze odlišit **horizontální integraci**, kdy se hospodářství integrují jako celky (EU), nebo **vertikální integraci**, kdy dochází ke

sjednocování pouze v oblasti strategicky významných sektorů hospodářství (např. Evropské sdružení uhlí a oceli).

14.3.2 Vývoj integrace v západní Evropě

Hlavním cílem evropské integrace byla snaha o zabránění dalšího válečného konfliktu v Evropě. Ke vzájemné spolupráci přispěl i Marshallův plán, který stanovil jako jednu z podmínek poskytnutí hospodářské a finanční pomoci evropským státům vytvoření organizace, v níž by Evropané spolupracovali na své vzájemné ekonomické obnově. Došlo k vytvoření organizace, jež nyní nese název Evropská unie. Její počátky spadají do padesátých let, kdy nejprve vzniká Evropské sdružení uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství a Euratom.

Ekonomická integrace prochází určitými vývojovými stupni, od nižších k vyšším. Jde o:

- 1) **Pásmo volného obchodu** - jako první integrační stupeň znamená, že zúčastněné země odstraňují ve vzájemných obchodních stycích cla a další omezení. Plně se liberalizuje pohyb zboží mezi nimi. Navenek si každá země ponechává vůči třetím zemím svůj celní systém (1964).
- 2) **Celní unie** znamená, že vedle liberalizace zahraničního obchodu zúčastněné země provádějí společnou celní politiku vůči třetím zemím (1968).
- 3) **Společný trh (jednotný trh)** je tím stupněm ekonomické integrace, kdy se navíc mezi smluvními zeměmi liberalizuje i pohyb výrobních faktorů, práce a kapitálu (konec 70. let).
- 4) **Měnová unie** znamená vytvoření společné měnové jednotky unie a zrušení národních měn členských států. Vyznačuje se tím, že zúčastněné země provádějí harmonizaci peněžní politiky, což zároveň předpokládá, že k tomu je vytvořen potřebný národní orgán, tj. společná emisní banka (1999).
- 5) **Hospodářská a politická unie** jako nejvyšší stupeň integrace se bude vyznačovat tím, že zúčastněné země jako jeden celek provádějí společnou HP. Dochází tedy k harmonizaci nejen peněžní, ale i rozpočtové a sociální politiky, tj. ekonomická samostatnost jednotlivých integrujících států téměř ztrácí opodstatnění.